

OHLÁŠENÍ BRZKÉHO UZAVŘENÍ DOHODY O VĚČNÉM MÍRU VE FILOSOFII¹

Immanuel Kant

První oddíl

Radostný výhled na blížký věčný mír ve filosofii

Od nejnižšího stupně lidské přirozenosti
k jejímu nejvyššímu stupni, k filosofii

[413] Stoik Chrysippos to vyjadřuje působivě: „Příroda dala vepřím duši místo soli, aby neshnil.“² Tot' nejnižší stupeň přirozenosti člověka před veškerou kulturou, totiž čistě zvířecí instinkt. – Jako by zde ale filosof jasnozřivě nahlédl do fyziologických systémů naší doby; jenže my dnes místo slova „duše“ raději užíváme termínu „životní síla“ (a činíme to právem, protože z účinku lze přece dobře usuzovat na sílu, která jej způsobuje, ale ne hned na nějakou *substanci*, která by k takovému účinku byla zvlášť uzpůsobena), *život* se však nyní klade

¹ I. Kant, *Verkündigung des nahen Abschlusses eines Tractats zum ewigen Frieden in der Philosophie*, in: *Kants Gesammelte Schriften*, vyd. Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften (=AA), Berlin 1923, VIII, str. 413–422 (paginace akademického vydání je v překladu vyznačena v hranatých závorkách), původně otištěno in: *Berlinische Monatsschrift*, 28, 1796, str. 485–504. Jde o Kantovu reakci na text právníka a spisovatele J. G. Schlossera *Schreiben an einen jungen Mann, der die kritische Philosophie studieren wollte* (Dopis mladému muži, který by chtěl studovat kritickou filosofii, 1796), v němž autor reaguje na výtky, které mu Kant adresoval v článku *Von einem neuerdings erhobenen vornehmen Ton in der Philosophie* (1796) (in: AA VIII, str. 387–426, český překlad: I. Kant, *O povýšeném tónu, jenž nově zaznívá ve filosofii*, přel. T. Koblížek, in: *Reflexe*, 43, 2012, str. 101–115, ke kontextu diskuse mezi Kantem a Schlosserem viz též: T. Koblížek, *Kantův text o povýšeném tónu ve filosofii*, in: tamt., str. 116–118). Schlosser následně publikuje *Zweites Schreiben an einen jungen Mann, der die kritische Philosophie studieren wollte, veranlaßt durch den angehängten Aufsatz des Herrn Professor Kant über den Philosophen-Frieden* (Druhý dopis mladému muži, který by chtěl studovat kritickou filosofii, podněcený příloženým článkem pana profesora Kanta o míru ve filosofii), na který Kant již nereaguje. – Pozn. překl.

² Cicero, *O přirozenosti bohů*, přel. A. Kolář, Praha 1948, str. 121, překlad upraven.

do působení stimulačních sil (životního stimulu) a schopnosti na stimulační síly zpětně působit (životní schopnosti) a *zdravým* se nazývá takový člověk, ve kterém odpovídající stimul nevyvolá ani nadměrnou, ani příliš slabou reakci; v opačném případě přecházejí *animální* operace přírody v operace *chemické*, které mají za následek zahánění a rozklad, takže rozklad nemusí (jak se dříve věřilo) nastat v důsledku smrti a po smrti, nýbrž smrt může nastat v důsledku předcházejícího rozkladu. – Zde je však *přirozenost* v člověku představena ještě před jeho lidskostí, a tedy ve své všeobecnosti, jak je činná ve zvířeti, jen aby rozvinula síly, které potom člověk může užívat podle zákonů svobody; tato činnost a její podněcování ale ještě nejsou praktické, nýbrž pouze mechanické.

A.

O fyzických příčinách filosofie v člověku

[141] Odhlédneme-li od vlastnosti *sebevědomí*, která člověka odlišuje od všech ostatních zvířat a díky které je člověk živočich *rozumný* (jemuž může být díky jednotě vědomí dána pouze jedna duše), pak musí být sklon tuto schopnost užívat k *rozumování*, rozumovat dále metodicky a pouze prostřednictvím pojmů, tj. *filosofovat*; vystupovat následně se svou filosofií polemicky proti druhým, tj. *disputovat*, a – protože se to málokdy obejde bez afektu – *hádat se* o ni, a nakonec spolu ve zbrani (škola proti škole, muž proti muži) otevřeně *válčit*; – tento sklon, tvrdím, nebo spíše *nutkání* musí být nahlíženo jako jedno z laskavých a blahodárných opatření přírody, kterým se od člověka snaží odvrátit to velké neštěstí, jímž je hnilobné odumírání živého těla.

O fyzickém účinku filosofie

Účinkem filosofie je *zdraví* (*status salubritatis*) rozumu. – Protože je ale lidské zdraví (podle toho, co bylo řečeno výše) neustálým propukáním nemoci a opětovným uzdravováním, k zachování rovnováhy, která se nazývá zdravím a visí na vlásku, nestačí pouze *dieta* praktického rozumu (něco jako jeho gymnastika), nýbrž k tomu musí (terapeuticky) působit filosofie jakožto *lék* (*materia medica*), k jehož užívání je pak zapotřebí zdravotníků a lékařů (pouze ti druzí jsou přitom oprávněni toto užívání *předepisovat*), přičemž policie musí hlídat, aby se v tom, jakou filosofií

má kdo studovat, odvažovali *radit* pouze kvalifikovaní lékaři, nikoli amatéři fušující do řemesla, o jehož principech nemají ponětí.

Příklad účinnosti filosofie coby léčebného prostředku podal stoický filosof Poseidónios³ a to prostřednictvím experimentu, který v přítomnosti velkého Pompeia vykonal na své vlastní osobě: během ostré polemiky s epikurejskou školou přemohl prý totiž prudký záchvat dny, nechal ji sestoupit do nohou [415] a zabránil jí dospět k srdci a hlavě, čímž podal důkaz o bezprostředním *fyzickém* účinku filosofie, který jejím prostřednictvím příroda zamýšlela (tělesné zdraví), zatímco obhajoval tezi, že *bolest není zlem*.⁴

O zdánlivé neslučitelnosti filosofie se stavem jejího trvalého míru

Dogmatismus (např. Wolffovy školy) je polštář k usínání a konec všeho probouzení, které je přitom vlastním dobrodiním filosofie. – *Skepticismus*, který, je-li doveden do konce, tvoří pravý opak dogmatismu, nemá nic, čím by mohl činnost rozumu dále podněcovat, jelikož vše odkládá nevyužitě stranou. – *Moderantismus*, který směřuje k prostřednosti a který je toho mínění, že nalezl kámen mudrců v subjektivní *pravděpodobnosti*, a domnívá se, že nedostatek dostatečného důvodu lze nahradit nakupením mnoha izolovaných důvodů (z nichž žádný není sám o sobě průkazný), není filosofii vůbec; s tímto léčebným prostředkem (doxologií) se to má stejně jako s morovými kapkami či benátským theriakem: pro všechno to dobro, kvůli kterému se k nim sahá zleva zprava, nejsou nakonec dobré k ničemu.

³ Cicero, *Tuskulské hovory*, přel. V. Bahník, Praha 1976, str. 116–117.

⁴ V latině lze dvojznačnosti ve výrazech „zlé“ (*malum*) a „špatné“ (*pravum*) předejít snáze než v řečtině. – Vzhledem ke zdraví a nemoci (bolesti) je člověk podřízen zákonu *přírody* a je pouze pasivní (jako všechny smyslové bytosti); vzhledem ke špatnosti (a dobru) je podřízen zákonu svobody. Prvé zahrnuje to, co člověk trpí, druhé zahrnuje to, co dobrovolně činí. – Vzhledem k *osudu* je rozdíl mezi *pravým* a *levým* (*fato vel dextro vel sinistro*) pouze rozdílem ve vnějším vztahu člověka. Vzhledem k jeho svobodě a vztahu zákona k jeho sklonům jde ale o rozdíl uvnitř člověka. – V prvním případě se klade *rovné* proti *šikmému* (*rectum obliquum*), ve druhém rovné proti *křivému*, *zmrzačenému* (*rectum pravo sive varo, obtorto*).

Tedy pokud latiník klade nešťastnou událost na levou stranu, vychází to zřejmě z toho, že proti případnému útoku se nelze tak obratně bránit levou jako pravou rukou. Že ale u augurů, když věštec obrátil svůj pohled k tzv. chrámu (na jihu), vydával blesk, který přišel zleva, za šťastné znamení, má patrně ten důvod, že bůh hromu, který pomyslně stál proti věštci, drží blesk naopak v pravé ruce.

O skutečné slučitelnosti kritické filosofie se stavem jejího trvalého míru

[416] *Kritická* je taková filosofie, která nezačíná *pokusy* budovat či bořit systémy ani úsilím (jako moderantismus) stavět na podpěrách střechu bez domu k příležitostnému noclehu, nýbrž zkoumáním schopnosti lidského rozumu (ať už s jakýmkoliv záměrem), a která tedy nerozumuje do větru, pokud je řeč o filosofématech, jež nelze doložit žádnou možnou zkušeností. – A přece v lidském rozumu existuje něco, co nám nemůže být známo prostřednictvím zkušenosti a co přesto dokazuje svoji skutečnost a pravdivost v účincích, které mohou být znázorněny ve zkušenosti, a proto také (a sice podle principu *a priori*) prostě přikázány. Je to pojem *svobody* a z něj pocházející zákon kategorického, tj. bezpodmínečně prikazujícího imperativu. – Prostřednictvím tohoto zákona získávají *ideje*, které by pro čistě spekulativní rozum byly zcela prázdné, i když právě on nás k nim jako základům poznání našeho posledního účelu nevyhnutelně odkazuje, určitou, byť pouze morálně-praktickou realitu: totiž *jednat* tak, jako by jejich předměty (Bůh a nesmrtelnost), které smíme tudíž v onom (praktickém) ohledu postulovat, byly dány.

Tato filosofie, která je (vůči těm, kteří mylně zaměňují jevy za věci o sobě) vždy ozbrojeným a právě proto činnost rozumu neustále doprovozným stavem otevírá výhled na věčný mír mezi filosofy jednak díky bezmoci protikladných *teoretických* důkazů, jednak díky síle *praktických* důvodů k přijetí jejích principů; – na mír, který mj. má navíc tu výhodu, že síly subjektu, který se v důsledku útoků ocitl ve zdánlivém nebezpečí, udržuje v neustálé pohotovosti a tím také podporuje záměr přírody jej prostřednictvím filosofie stále probouzet k životu a odvracet od něho smrtelný spánek.

*

Pokud se na věc díváme z tohoto hlediska, je třeba výrok onoho muže, který nevyniká jen ve svém vlastním (matematickém) oboru, [417] ale také v mnoha dalších, muže korunovaného činorodým, stále ještě plodným stářím, interpretovat ne jako nešťastnou, ale jako šťastnou zprávu, pokud filosofům zcela upírá bezstarostný klid a mír spočívající na domnělých vavřínech.⁵ Takový mír by totiž vedl jen k ochabnutí sil a maření účelu přírody, pokud jde o filosofii coby prostředek, jenž

⁵ Když moudrým slovem čin svůj řídí / opouští lidé boj a svár; / pak všichni spolu v míru žijí, / jen filosof se bije dál. Kästner.

nás má neustále pobízet k poslednímu účelu lidstva; naproti tomu bojová pohotovost ještě není válka, nýbrž může a má jí spíše zabránit, a tedy zajistit mír, a to rozhodující převahou praktických důvodů nad protidůvody.

B.

Hyperfyzické základy lidského života za účelem jeho filosofie

Prostřednictvím rozumu je lidské duši přidán *duch* (*mens*, νοῦς), aby člověk nevedl jen život, který odpovídá mechanismu *přírody* a jejím technicko-praktickým zákonům, ale také život, který odpovídá spontaneitě *svobody* a jejím morálně-praktickým zákonům. Tento životní princip se nezakládá na pojmech něčeho *smyslového*, které ve svém souhrnu především (přede vším praktickým užíváním rozumu) předpokládají *vědu*, tj. teoretické poznání, nýbrž vychází nejprve a bezprostředně z ideje *nadsmyslového*, totiž svobody, a morálního kategorického imperativu, který nám ji teprve činí zjevnou; a tak zakládá filosofii, jejíž nauka není pouze (jako matematika) dobrým instrumentem (nástrojem k libovolnému účelu), tzn. pouhým prostředkem, nýbrž kterou je *samo o sobě povinností* učinit zásadou svého života.

Co je filosofie jako nauka, která je mezi všemi ostatními vědami největší potřebou člověka?

Je tím, co naznačuje už její název: *hledáním moudrosti*. [418] Moudrost je ale souladem vůle a posledního účelu (nejvyššího dobra); a protože ten, nakolik je dosažitelný, je také povinností, a naopak, pokud je povinností, musí být také dosažitelný, a takový zákon jednání se nazývá morální, pak lidská moudrost nebude nic jiného než vnitřní princip vůle dodržovat morální zákon, ať už je její předmět jakýkoliv; ten bude ale vždy nadsmyslový, protože vůle určená empirickým předmětem může sice zakládat technicko-praktické dodržování pravidla, nikoli však povinnost (která není fyzickým vztahem).

O nadsmyslových předmětech našeho poznání

Jsou jimi Bůh, svoboda a nesmrtelnost. – 1) *Bůh* jako absolutně zavazující bytost; 2) *svoboda* jako schopnost člověka prosazovat plnění svých povinností (coby Božích příkazů) navzdory veškeré moci přírody; 3) *nesmrtelnost* jako stav, v němž má být člověku dán podíl na blahu či utrpení v závislosti na jeho morální hodnotě. – Jak vidno, nacházejí se tyto předměty ve vztahu podobném řetězci tří vět atributivního sylogismu; a jelikož jim, právě proto, že jsou to ideje nadsmyslového, nemůže být v teoretickém ohledu dána žádná objektivní realita, bude jim moci náležet, pokud jim však vůbec má být zjednána, jen v praktickém ohledu coby postulátům morálně-praktického rozumu.⁶

Prostřední z těchto idejí, totiž idea svobody, protože existence svobody je obsažena v kategorickém imperativu, který neponechává prostor žádné pochybnosti, je tudíž s těmi dvěma zbylými logicky spojena; proto kategorický imperativ, nejvyšší princip *moudrosti*, předpokládající tedy také poslední účel nejdokonalejší vůle (nejvyšší blaženost, jež je v souladu s morálitou), zahrnuje pouze podmínky, [419] za nichž lze tomuto účelu jediné učinit za dost. Neboť jedinou bytostí, která je s to vykonat odpovídající rozdělení, je Bůh; a jediný stav, v němž může být tento výkon proveden na rozumných světských bytostech a v plné shodě s oním konečným účelem, je předpoklad přetrvání života, jež je založeno v jejich přirozenosti, tj. *nesmrtelnost*. Neboť kdyby přetrvání života nebylo založeno v jejich přirozenosti, znamenalo by pouze *naději* budoucího života, ne však takového, který musí rozum nutně (v důsledku morálního imperativu) předpokládat.

Závěr

Je tedy pouhým nedorozuměním či záměnou morálně-praktických principů mravnosti za principy teoretické, z nichž pouze ty první mohou zjednat poznání nadsmyslového, pokud ještě dojde ke sporu o to, co říká

⁶ Postulát je a priori daný praktický imperativ, jehož možnost nelze nijak vysvětlit (a tedy ani dokázat). Nepostulujeme tedy věci, nebo dokonce existenci nějakého předmětu, nýbrž postulujeme pouze maximu (pravidlo) jednání subjektu. – Pokud je tedy povinností usilovat o určitý účel (nejvyšší dobro), musím být také oprávněn předpokládat, že zde existují podmínky, za nichž jediné je tento výkon povinnosti možný, třebaže ty jsou nadsmyslové a my nejsme s to (v teoretickém ohledu) dospět k jejich poznání.

filosofie jako nauka o moudrosti; z jejího stanoviska, protože proti ní již není a nemůže být namítáno nic vážného, lze důvodně

ohlásit brzké uzavření dohody o věčném míru ve filosofii.

Druhý oddíl

Znepokojivý výhled na blízký mír ve filosofii

Pan Schlosser, muž velkého literárního nadání a (jak máme důvod se domnívat) podpoře dobra nakloněného způsobu myšlení, aby si ve volné, nikoli však zahálčivé chvíli odpočinul od donucující, autoritě podléhající správy zákona, nečekaně vstupuje na bitevní pole *metafyziky*, kde spor bývá daleko trpčí než v oboru, který právě opustil. – Kritická filosofie, o které se domnívá, že ji zná, ačkoli nahlédl jen poslední závěry, jež z ní vyplývají, a kterou nutně musel pochopit nesprávně, protože kroky, jež k ní vedou, neprošel se svědomitou pílí, ho pobouřila; a tak se honem stal učitelem „mladého muže, který by (jak říká) chtěl studovat kritickou filosofii“, aby jej od toho odradil, aniž se ovšem před tím sám poučil.

[420] Jde mu jen o to, aby kritiku čistého rozumu pokud možno odklidil z cesty. Jeho rada se podobá onomu ujišťování, které dávali dobří přátelé ovcím: kéž by se jim jen chtělo zbavit psů, aby spolu žili v trvalém míru jako bratři. – Pokud žák uposlechne této rady, stává se hračkou v ruce učitele, který chce „upevnit jeho vkus (jak říká) prostřednictvím starověkých autorů (v umění přemlouvat, prostřednictvím subjektivních důvodů k souhlasu, místo metody přesvědčování, prostřednictvím objektivních důvodů)“. Pak si je učitel jist: žák si nechá podstrčit *zdání pravdy (verisimilitudo)* namísto *pravděpodobnosti (probabilitas)* a pravděpodobnost v soudech, které vůbec mohou vycházet pouze *a priori* z rozumu, namísto jistoty. „Neuhlazená, barbarská řeč kritické filosofie“ se mu nebude líbit; přestože jako barbarské musí být spařováno spíše to, je-li do elementární filosofie zaváděno krasodušné výrazivo. – Naříká si nad tím, že „všem tušením, výhledům k nadmyslovému, každému géniu básnictví mají být přistřížena křídla“ (pokud to filosofii přísluší!).

Filosofie se v té části, která zahrnuje *nauku o vědě* (v části teoretické) a kterou naprosto nelze opomenout, přestože se zaměřuje především na omezování nepřiměřených nároků teoretického poznání, vidí ve své praktické části nucena vrátit k *metafyzice* (mravů) coby souhrnu čistě *formálních* principů pojmu svobody, ještě než se klade otázka po účelu

jednání (matérii vůle). – Náš antikritický filosof tuto úroveň přeskakuje, nebo ji spíše podceňuje natolik, že zásadu „*Jednej podle maximy, o které můžeš zároveň chtít, aby se stala všeobecným zákonem!*“, která může sloužit za prubířský kámen jakéhokoli oprávnění, chápe zcela chybně a dává jí význam, který ji omezuje na empirické podmínky, a tím ji činí nezpůsobitou k tomu, aby byla kánonem čistého morálně-praktického rozumu (kterému se přesto nějaký kánon dát musí); vrhá se tak na zcela jiné pole, než kam jej onen kánon odkazuje, a vyvozuje nesmyslné důsledky.

Je ale zřejmé, že zde není řeč o principu užívání prostředků k nějakému určitému účelu (neboť potom by to byl pragmatický, [421] nikoli morální princip); že neklamným znakem morální nemožnosti jednání není to, když maxima mé vůle, učiněna všeobecným zákonem, odporuje maximě vůle *druhého*, nýbrž to, když odporuje sama sobě (což mohu posoudit podle principu sporu, z pouhých pojmů, *a priori*, zcela nezávisle na zkušenosti, např. „zda do své maximy zahrnu rovnost jmění nebo vlastnictví“). – Pouze neznalost, nebo snad něco horšího, totiž sklon k šikaně mohly podnítit tento útok, který však

vyhlášení věčného míru ve filosofii

nemůže překazit. Neboť mírové spojenectví, které má tu povahu, že je (bez kapitulace) uzavřeno ihned, jakmile si jednotlivé strany navzájem porozumí, může být také vyhlášeno za uzavřené, nebo přinejmenším za blízké uzavření.

*

I když je filosofie představena pouze jako *nauka o moudrosti* (což je také její vlastní význam), nelze ji přesto obejít ani jako nauku o *vědění*, nakolik toto (teoretické) poznání zahrnuje elementární pojmy, kterých užívá čistý rozum; za předpokladu, že se tak děje jen proto, aby se rozumu postavili před oči jeho meze. Sotva tedy může být otázkou filosofie v prvním významu to, zda *má* člověk svobodně a otevřeně *přiznat*, co a odkud ve skutečnosti o svém předmětu (smyslovém a nadsmyslovém) opravdu ví, nebo co jen v praktickém ohledu (protože jeho předpoklad je prospěšný poslednímu účelu rozumu) předpokládá.

Může být, že *pravdivé* není vše, co člověk za takové pokládá (neboť se může mýlit); ale ve všem, co říká, musí být *pravdomluvný* (nesmí klamat): je dále možné, že jeho vyznání je pouze vnitřní (před Bohem),

nebo také vnější. – Porušení této povinnosti být pravdomluvný znamená *lež*; z toho důvodu může existovat vnější, ale také vnitřní lež, takže obě spolu mohou být ve shodě, ale také si navzájem odporovat.

Lež, ať už je vnitřní či vnější, je dvojího druhu: 1) když člověk vydává za *pravdivé* něco, o čem si je vědom, [422] že je to nepravdivé, 2) když vydává za *jisté* něco, o čem je si vědom, že je to subjektivně nejisté.

Lež („od otce lží, skrze něhož vešlo do světa veškeré zlo“)⁷ je hnilobnou skvrnou na lidské přirozenosti; a přesto je *tón pravdomluvnosti* (po vzoru některých čínských obchodníků, kteří si nad své krámky věší zlaté vysázený nápis: „Zde se nepodvádí“), zejména co se týče toho, co je nadmyslové, tónem obvyklým. – Příkaz „*Nelži!*“ (i kdyby to bylo v tom nejzbožnějším úmyslu), co nejniterněji přijatý za zásadu filosofie jakožto nauky o moudrosti, by sám mohl nejen způsobit, ale také jednou provždy zajistit ve filosofii věčný mír.⁸

Přeložil Robin Pech

⁷ Srv. *J* 8,44; *Ř* 5,12. – Pozn. překl.

⁸ Překlad vznikl v rámci zastřešujícího projektu „Krise racionality a moderní myšlení“, projektu „Politická a rétorická dimenze Kantovy kritické filosofie“ řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy z prostředků Specifického vysokéhoškolského výzkumu na rok 2018. Za pomoc s překladem děkuji Jindřichu Karáskovi, Radomíru Rozbrojovi, Martinovi Pokornému (jenž je autorem překladu Kantem citovaných veršů A. G. Kästnera) a Tomáši Koblížkovi. – Pozn. překl.